

Kurs logiki: lekcja 37. Czym jest entymemat (wnioskowanie z ukrytą przesłanką) i jak wykrywać ukryte przesłanki

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Musonius Rufus, the Roman Socrates, *Lectures and fragments*, 2015.
- Źródło: Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne*, tłum. M. Braunstein, M. Krasicki.
- Źródło: Taisen Deshimaru, [w:] Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne*, tłum. M. Braunstein, M. Krasicki, 2012.

Kurs logiki: lekcja 37. Czym jest entymemat (wnioskowanie z ukrytą przesłanką) i jak wykrywać ukryte przesłanki

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Wyobraźmy sobie, że słyszymy następującą rozmowę.

A: *Kto sędziuje najbliższy mecz naszej reprezentacji z reprezentacją Francji?*

B: *Najbliższy mecz naszej reprezentacji sędziuje najlepszy dostępny sędzia, czyli John Smith.*

A: *Jak to? Przecież Smith nie jest najlepszym dostępnym sędzią! Anna Nowak jest na pewno lepszą sędzią!*

B: *No tak, ona jest lepszą sędzią, ale...*

A: *Ha, sam widzisz! Źle powiedziałeś. A niech to, znowu dali nam gorszego sędzie!*

Wygląda na to, że drugi rozmówca popełnił błąd. Ale czy na pewno? Może nie zdążył podać jakiejś istotnej przesłanki? Rozumowanie zawierające ukrytą przesłankę, która – raz ujawniona – zmienia jego wartość logiczną, ma specjalną nazwę. Poznasz takie rozumowanie w dzisiejszej lekcji.

Twoje cele

- Poznasz entymemat, czyli wnioskowanie z ukrytą przesłanką.
- Zrozumiesz znaczenie entymematów w potocznej komunikacji.
- Przećwiczysz rozpoznawanie entymematów.

Przeczytaj

Po co mówić, że wszyscy ludzie są śmiertelni?

Z lekcji matematyki na pewno pamiętasz działania z niewiadomymi. Jeśli dostajesz do rozwiązania działanie $5 + x = 17$, to jesteś w stanie wydedukować, że x to liczba 12, pod warunkiem, że działanie jest poprawne. We wnioskowaniach, z którymi spotykamy się na co dzień, zachodzi podobna sytuacja. O ile do tej pory uczyliśmy się, że poprawne wnioskowanie składa się z wniosku i odpowiedniej liczbie przesłanek, o tyle w praktyce bardzo często spotykamy się z wnioskowaniem z różnych powodów niekompletnym. Niekompletność ta najczęściej polega na tym, że we wnioskowaniu brakuje co najmniej jednej istotnej przesłanki.

Prześledźmy następujące rozumowanie:

Przykład 1

Przesłanka 1: *Autor tego opracowania jest żywym człowiekiem.*

Wniosek: *Zatem autor tego opracowania oddycha.*

Czy to rozumowanie jest poprawne? Wydaje się dość oczywiste, prawda? Jeśli jestem żywym człowiekiem, to przecież muszę oddychać. A jednak po głębszej analizie odkrywamy, że brak w tym rozumowaniu jednej istotnej przesłanki. Pełna wersja tego wnioskowania winna mieć bowiem następującą postać:

Przykład 2

Przesłanka 1: *Każdy żywy człowiek oddycha.*

Przesłanka 2: *Autor tego opracowania jest żywym człowiekiem.*

Wniosek: *Zatem autor tego opracowania oddycha.*

Przesłanka, jakiej tu zabrakło to tzw. **przesłanka większa**. Jest to nazwa, której używamy w klasycznej Arystotelesowskiej wersji [sylogizmu](#) (patrz lekcja logiki nr 26). Sylogizm taki składa się z: przesłanki większej, która stwierdza coś ogólnego, na przykład właściwość jakiejś ogólnej klasy przedmiotów; przesłanki mniejszej, która przyporządkowuje jakiś konkretny obiekt do tej klasy przedmiotów; wniosku, który stwierdza, że skoro ten obiekt zalicza się do tej klasy, to musi mieć cechę opisaną w przesłance pierwszej. Opisany powyżej schemat w starożytności opatrywano zazwyczaj następującym przykładem:

Przykład 3

Przesłanka 1 (większa): *Wszyscy ludzie są śmiertelni.*

Przesłanka 2 (mniejsza): *Sokrates jest człowiekiem.*

Wniosek: *Zatem Sokrates jest śmiertelny.*

Rozumowania entymematyczne bardzo często wykorzystują ten klasyczny schemat sylogizmu, ale tak, że przemilcza się w nich przesłankę większą. Z tego przemilczenia bierze się nazwa tego typu rozumowania (z gr. *en thymo* – w umyśle); jedna przesłanka pozostaje niewypowiedziana w umyśle osoby przedstawiającej wnioskowanie.

Entymemat swoją postać zawdzięcza bardzo często po prostu oszczędności czasu. Przemilczana przesłanka jest bowiem tak oczywista, że autor wnioskowania zakłada, iż jest ona dobrze znana jego rozmówcom i dlatego nie musi jej wypowiadać.

Źródło: Flickr, licencja: CC BY-NC-ND 2.0.

Kiedy powiem na przykład:

Przykład 4

Przesłanka: *Wiem, że x grał kiedyś w meczach piłkarskiej extra klasy.*

Wniosek: *Zatem x musiał należeć do klubu sportowego.*

Jest to rozumowanie entymematyczne. Zakładam, że dla mojego rozmówcy jest oczywiste, iż warunkiem gry w piłkarskiej ekstraklasie jest przynależność do klubu sportowego. Założenie to jest moją niewyjawioną przesłanką większą. Czasami jednak założenie to może w ogóle nie być oczywiste, może się autorowi wnioskowania jedynie takie wydawać, przez co naraża go na tarapaty. Miało to miejsce w przykładzie rozmowy użytej we wprowadzeniu do tej lekcji. Rozmówca B założył, że jego słuchacz zna zasadę, zgodnie z którą sędzia nie może sędziować meczu międzynarodowego, jeśli jest tej samej narodowości, co zawodnicy jednej z grających reprezentacji. A ta właśnie zasada wyklucza przyznanie sędziowania lepszemu sędziemu.

Erystyczny użytek entymematu

Jednak rozumowanie entymematyczne – właśnie ze względu na wyżej wyjawioną strukturę i sens – bywa też nierzadko używane w postaci wybiegu **erystycznego**. Rozmówcy i mówcy często są zainteresowani tym, żeby nie wyjawiać swojej przesłanki większej. Jeżeli to zrobią, to właśnie po to, żeby sprawić na swoich oponentach, czy słuchaczach wrażenie, że przemilczeli coś, co jest oczywiste i nie wymaga wyjawienia (skoro użyli entymematu). Zwiększają w ten sposób swą argumentację, która straciłaby na sile przekonywania, gdyby ujawniona została przesłanka większa, ponieważ przesłanka ta nie jest tak ogólna i adekwatna, jakby to rozmówcy chcieli zasugerować swoim odbiorcom.

Kilka lat temu w „The Guardian” znalazł się ciekawy przykład zastosowania entymematu przez brytyjskiego polityka George Osborne’a. Jeden z jego politycznych oponentów, podczas wygłaszanego z pamięci wystąpienia, zapomniał o akapicie poświęconym sprawom ekonomicznym. George Osborne postanowił to wykorzystać i z kolei podczas swojego wystąpienia przedstawił następujący wywód:

Przykład 5

Przesłanka (mniejsza): *Pominięcie kwestii ekonomicznych w ważnym wystąpieniu dyskwalifikuje mojego oponenta (x) jako kandydata na ważne stanowiska.*

Wniosek: *Ekonomia nie ma żadnego znaczenia dla mojego oponenta (x) i jego partii.*

Zdaniem autora artykułu Osborne celowo pominął przesłankę większą: *Kiedy ludzie o czymś zapominają, to znaczy, że to nie ma dla nich żadnego znaczenia.* Przesłanka taka, gdyby ją jasno i otwarcie wypowiedzieć, na pewno u wielu osób wzbudziłaby wątpliwości, co do jej prawdziwości. Nieujawniona ma jednak znacznie większą skuteczność.

Podobnie, gdybym chciał kogoś nakłonić do uczestnictwa w uroczystościach upamiętniających polską martyrologię, mógłbym powiedzieć: *Powinieneś uczestniczyć w uroczystościach upamiętniających polską martyrologię. Uczestniczyłbyś w nich, gdybyś był patriotą.* Celowo pominąłbym przesłankę większą głoszącą, że patriotyzm wyraża się w uczestnictwie w takich uroczystościach. Wypowiedziana na głos traci ona jednak na sile, ponieważ ludzie postrzegają patriotyzm na różne sposoby i niektórzy mogliby się nie zgodzić z takim uogólnieniem. Dlatego warto przestrzegać kolejnej zasady tego kursu:

Zasada trzydziesta dziewiąta: Kiedy masz nawet najmniejsze wątpliwości co do jej oczywistości, domagaj się od rozmówcy ujawnienia jego ukrytej przesłanki większej.

Słownik

erystyka

(gr. *eristikê* – sztuka prowadzenia sporów) sztuka prowadzenia sporów i argumentacji, w której celem jest przekonanie rozmówców za pomocą wszelkich, także podstępnych i nieuczciwych metod

chwyt erystyczny

sposób argumentowania lub prowadzenia rozmowy, który ma na celu przekonanie rozmówcy do słuszności jakiegoś twierdzenia pomimo braku merytorycznych do tego podstaw

stoicyzm

antyczna szkoła filozoficzna, rozwijająca się od III w. p.n.e. do II w. n.e. Przedstawiciele tego kierunku przywiązywali bardzo dużą wagę do logiki, twierdząc, że poprawność rozumowania jest jednym z gwarantów szczęśliwego życia. Głosili też, że prawdziwe szczęście to stan ducha, który jest całkowicie niezależny od okoliczności zewnętrznych

sylogizm

(gr. *sylogismos* – konkluzja, wniosek) schemat wnioskowania na podstawie dwóch przesłanek, które zawierają wspólny element, a każdy element wniosku zawarty jest w dokładnie jednej przesłance

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią animacji, a następnie ułóż przykład entymematycznego rozumowania z niedorzecznym wnioskiem na wzór antycznych nauczycieli stoickich i przedstaw go kolegom i koleżankom.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D16ztEWd9>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Inne zastosowania entymematu*.

Polecenie 2

Zapisz jawne i ukryte przesłanki, które można wydedukować z twojego przykładu.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Entymemat to rozumowanie, które...

- ☐ posiada ukrytą przesłankę, która jest nieprawdziwa.
- ☐ w ogóle nie posiada przesłanek.
- ☐ posiada za dużą ilość przesłanek.
- ☐ posiada ukryte przesłanki, które mają kluczowe znaczenie w ustaleniu jego prawdziwości.

Ćwiczenie 2

Które z podanych zakończeń zdania jest poprawne?

Entymemat traktowany jest jako chwyt retoryczny wtedy, gdy ukryta przesłanka większa nie jest prawdą, ale autor wnioskowania chce, żeby oponenti i słuchacze myśleli, że jest osoba go używająca chce przestraszyć swojego rozmówcę/ukryta przesłanka ma postać alegorii/wszystkie przesłanki są ukryte.

Ćwiczenie 3

Połącz w pary.

Przesłanka 1 (większa)

Wszystkie koty to ssaki.

Przesłanka 2 (mniejsza)

Mruczek jest kotem.

Wniosek

Mruczek jest ssakiem.

Ćwiczenie 4

Stosując sposób myślenia Muzoniusza Rufusa podaj ukrytą przesłankę większą do poniższego rozumowania.

Przesłanka 1 (mniejsza): *Jan Kowalski stracił pieniądze na chybionej inwestycji.*

Wniosek: *Jana nie spotkało nic złego.*

Zapoznaj się z poniższą bajką, a następnie skonstruuj wnioskowanie ze wskazaniem ukrytej przesłanki, które dobrze oddaje konstrukcję fabuły bajki.

((Taisen Deshimaru

Bajki filozoficzne

(fragment)

Pewnej nocy złodziej wtargnął do ubogiej pustelni, w której spał stary mędrzec Ryokan. Oczywiście nie znalazł tam nic, co można by ukraść. Ale zanim wyszedł zobaczył Ryokana, który leżał pod kocem. Porwał więc jego koc i uciekł. Mędrzec, obudzony z powodu zimna, wstał i zrozumiał, że został obrabowany. Przez chwilę nie posiadał się ze zdziwienia, potem wyrzucił przez okno i zobaczył na niebie okrągły księżyc, który błyszczał niespotykanym blaskiem. Ryokan był poetą i nic nie mogło go wyprowadzić z równowagi. Natychmiast napisał następujący wiersz, który z czasem stał się słynny:

Och! Cudzie!

Księżyc tak pięknie oświetla moje okno.

Dlaczego złodziej go nie zabrał?

Źródło: Taisen Deshimaru, [w:] Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne*, tłum. M. Braunstein, M. Krasicki, 2012.

Ćwiczenie 6

Wskaż dwa podobieństwa między historią opowiedzianą w ćwiczeniu nr 2, a zdarzeniem, które przytrafiło się Muzoniuszowi Rufusowi.

Zapoznaj się z poniższą bajką i również do niej przedstaw wnioskowanie ze wskazaniem ukrytej przesłanki, które dobrze oddaje konstrukcję fabuły bajki.

((Michel Piquemal

Bajki filozoficzne

W czasach, kiedy pionierzy poczty lotniczej przemierzali wybrzeża Afryki, aby dostarczać listy, pewien lotnik wylądował na pustyni tuż obok karawany. Nawiązał znajomości, pił herbatę w namiocie Beduinów... i, dumny ze swego samolotu, wyładał jednemu z koczowników:

– Widzisz, mój samolot zaledwie w kilka godzin dotarł tutaj z przylądka Juby... a twojej karawanie zajmie to ponad dwa miesiące. Stary koczownik patrzył na niego długą chwilę, a potem, absolutnie nieporuszony, odpowiedział:

– A co robisz przez resztę czasu?

Historia opowiedziana przez lotników, przypisywana Antoine de Saint-Exupéry

Źródło: Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne*, tłum. M. Braunstein, M. Krasicki.

Ćwiczenie 8

Uzupełnij poniższe rozumowanie w sposób, który uczyni z niego entymemat poprawny logicznie.

Przesłanka 1: *Jan Kowalski ma 20 lat.*

Wniosek: *Jan Kowalski nie może oddać głosu w najbliższych wyborach do parlamentu.*

Ćwiczenie 9

Na podstawie rozumowania z ćwiczenia nr 7, dodając przesłankę, stwórz rozumowanie będące chwytem erystycznym.

Dla nauczyciela

Autor: Tomasz Mazur

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kurs logiki: lekcja 37. Czym jest entymemat (wnioskowanie z ukrytą przesłanką) i jak wykrywać ukryte przesłanki

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Uczeń:

- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
- 3) odtwarza schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia entymemat, czyli wnioskowanie z ukrytą przesłanką;
- rozpoznaje entytemat w potocznej komunikacji;
- wyprowadza przesłanki jawne i ukryte.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie krótkiej bajki z morałem – takiej, którą z jakiegoś powodu bardzo lubią.

Faza wstępna:

1. Podanie tematu i celu lekcji.
2. Nauczyciel prosi wybranych uczniów o przedstawienie pracy domowej. Komentuje usłyszane odpowiedzi, zwłaszcza takie, które mają konstrukcje zdradzającą entymemat.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przygotowuje kilkuzdaniowe streszczenie argumentacji George'a Osborne'a lub inną analogiczną argumentację o charakterze entymematu erystycznego. Zadaniem uczniów jest wzięcie udziału w niejawnym głosowaniu, w którym ocenia siłę/słuszność argumentacji w skali 1-5.
2. Nauczyciel przedstawia wynik głosowania, komentuje je, a następnie prowadzi krótką rozmowę kierowaną na temat tego typu argumentacji. Jak często występuje? Czy jej stosowanie w niektórych sytuacjach jest wskazane?
3. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Nauczyciel komentuje najważniejsze punkty upewniając się, czy uczniowie dobrze je rozumieją.
4. Jeżeli jest na to czas, nauczyciel prowadzi krótką rozmowę kierowaną na temat wartości entymematu dydaktycznego. Czy uczniowie chcieliby pobierać edukację za pomocą takich zabiegów dydaktycznych?

5. Koniec lekcji i praca domowa: zadaniem ucznia jest ułożenie własnego entymematu dydaktycznego.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie mają za zadanie ułożyć własny przykład entymematu dydaktycznego.

Praca domowa:

1. Znajdź tekst opozycyjny, przedstawiający inny punkt widzenia w stosunku do omawianego na lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Taraszkiewicz M., *Trendy - uczenie w XXI wieku*, „Internetowy Magazyn CODN” 1 (2005).
- Niemirowski T., *Co to znaczy „nauczać filozofii”?*, w: „Forum Pedagogiczne” 1(2015).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Animacja” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.